

MATEUSZ BOGUCKI, JAKUB PAWLAK

KAMIENNY TOPÓR BOJOWY Z BŁASKOWIZNY NAD JEZIOREM HAŃCZA,
POW. SUWAŃSKI, WOJ. PODLASKIE

A STONE BATTLE-AXE FROM BŁASKOWIZNA BY LAKE HAŃCZA, SUWAŃKI COUNTY, PODLASKIE VOIVODESHIP

Abstract: The stone axe is a stray find from the area of an agro-tourism farm in the village of Błaskowizna, Suwałki County. Its original context could not be determined. The axe can be classified as type C according to P. Włodarczak and as subtype 1D according to J. Libera and J. Sobieraj, and dates to the second half of the 3rd and early 2nd millennium BCE. Therefore, the axe can be associated with the last chronological phase of the Corded Ware Culture at the turn of the Neolithic and Bronze Age in north-eastern Poland. The object is kept in the collection of the District Museum in Suwałki.

Słowa kluczowe: Suwalszczyzna, schyłkowy neolit, początki epoki brązu, topór kamienny, kultura ceramiki sznurowej

Keywords: Suwałki Region, end of Neolithic, beginning of the Bronze Age, stone axe, Corded Ware Culture

W grudniu 2021 roku, na terenie gospodarstwa agroturystycznego „Siedlisko Błaskowizna” we wsi Błaskowizna, gm. Jeleniewo, pow. suwalski, woj. podlaskie (Ryc. 1), zauważono położony na parapecie okna piwnicznego topór kamienny (Ryc. 2)¹. Z rozmowy z właścicielami gospodarstwa, Państwem Krzysztofem i Ewą Kacprzakami, wynika, że topór ów został znaleziony na terenie ich gospodarstwa kilkanaście lat wcześniej, podczas budowy bądź remontu domu. Właściciele nie mieli świadomości pradziejowego pochodzenia przedmiotu. Podejrzewali, że jest to jakieś niezbyt stare narzędzie rolnicze i jak sami to ujęli – przez wiele lat leżał on w ogrodowym skalniaku i bawiły się nim dzieci. Państwo Kacprzakowie, powiadomieni o naukowej wartości zabytku, poprosili o przekazanie go do muzeum. Ponieważ był to okres świąteczny i nie było możliwości niezwłocznego dostarczenia znaleziska do delegatury w Suwałkach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków (WUOZ), topór przewieziono do Warszawy, do Laboratorium Bio- i Archeometrii Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, gdzie wykonano jego dokumentację fotograficzną (Ryc. 2) i skan 3D (Ryc. 3)² oraz wypełniono kwestionariusz bezpośredniego opisu zabytku według zasad sugerowanych w literaturze przedmiotu (Tab. 1)³. Następnie w początkach 2022 roku znalezisko zgłoszono do su-

walskiej delegatury WUOZ w Białymstoku. Zgodnie z decyzją urzędu, toporek z Błaskowizny został przekazany do Muzeum Okręgowego w Suwałkach.

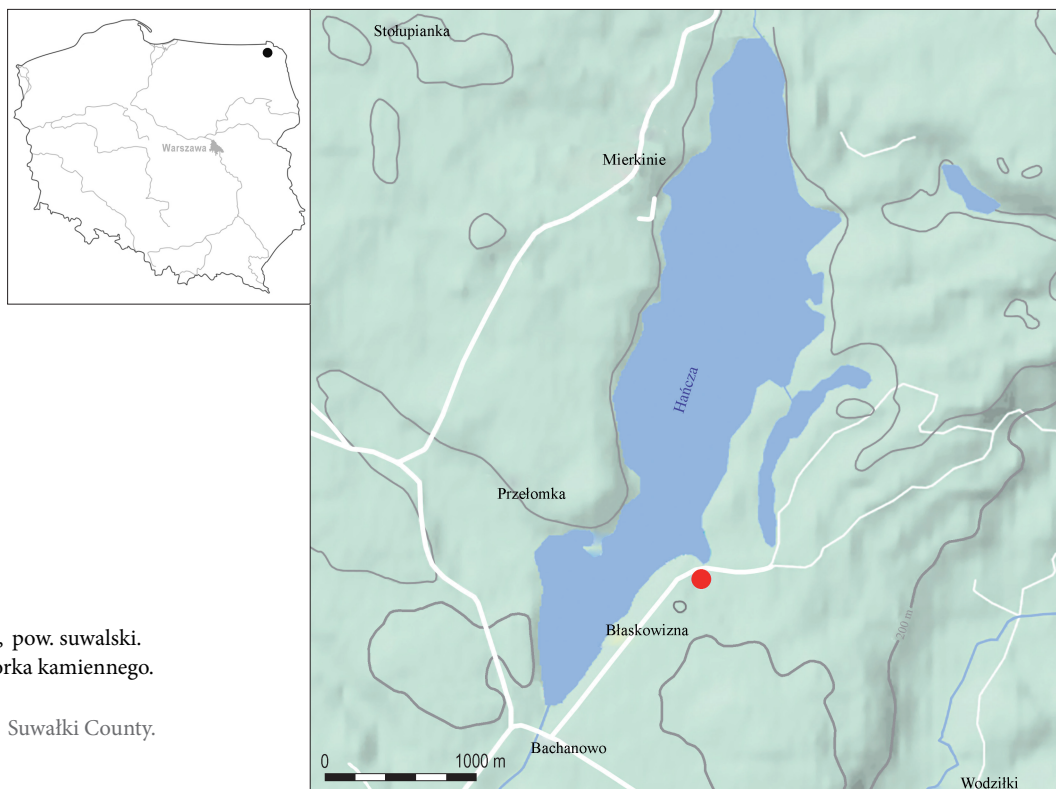
Kamienny zabytek z Błaskowizny ma kształt romboidalny, dokładnie pięciokąta nieforemnego. Jest lekko asymetryczny w obrysie poziomym, ze względu na wyżej położone załamanie krawędzi po lewej stronie, patrząc w kierunku ostrza względem załamania przeciwnego. Nie przeszkadza to jednak w wyodrębnieniu części przyobuchowej i przyostrzowej narzędzia. Zarówno obuch jak i ostrze nie są wyraźnie szersze niż reszta bryły, przez co zauważalna jest zanikająca forma łukowata w profilu bocznym, co różni ten egzemplarz od klasycznych toporów z najstarszego okresu kultury ceramiki sznurowej⁴. Topór z Błaskowizny zaopatrzony jest w otwór w najszerzej części pomiędzy ostrzem a obuchem, zapewne wiercony dwustronnie. Widoczna jest asymetria jego ostrza – zmiana pierwotnego kąta może świadczyć o naprawie i przeróbce uszkodzonego wierzchołka. Mógł być on pierwotnie nieco bardziej smukły w obrysie poziomym. Warto też zauważyć delikatne, jednak zauważalne w części przyobuchowej obustronne wcięcie do wewnątrz. Widoczne są również ślady użytkowania na ostrzu i przy ostrzu oraz na obuchu, a przede wszystkim uszkodzenie czubka ostrza, co nie pozwala na odtworzenie jego pierwotnego kształtu, a w konsekwencji uniemożliwia jednoznaczne określenie oryginalnej szerokości ostrza. Ma to bezpośredni wpływ na kwalifikację topora i stwierdzenie/identyfikację ewentualnych nawiązań do typów „łódkowatych”. Topór z Błaskowizny

¹ Pani Katarzynie Kerneder-Gubale z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie autorzy bardzo dziękują za konsultacje i cenne uwagi dotyczące analizy traseologicznej i petrograficznej topora.

² <https://sketchfab.com/3d-models/stone-axe-5be8afde6c694aabb7c06f8eb71d6d0d> (dostęp: 01.03.2024).

³ A. KOŚKO ET ALII 2011.

⁴ P. WŁODARCZAK 2006, 33; J. LIBERA, J. SOBIERAJ 2016, 414.

Ryc. 1. Błaskowizna, pow. suwalski.
Miejsce znalezienia toporka kamiennego.
Grafika: M. Bogucki

Fig. 1. Błaskowizna, Suwałki County.
Findspot of a stone axe.
Graphics: M. Bogucki

można włączyć do typu C według P. Włodarczaka⁵, zaś według systematyki J. Libery i J. Sobieraja⁶ – do podtypu 1D, tj. grupy toporów „atypowych”, które w obrysie nawiązują do form klasycznych, pięciobocznych, jednak utraciły kształt „łódkowaty” w rzucie bocznym i brak im „zwisających” części przyostrzowych i przyobuchowych. Opisywany zabytek można zatem zidentyfikować jako topór bojowy związany z późnoneolityczną ludnością kultury ceramiki sznurowej.

W tych społecznościach podobne topory pełniły funkcję zarówno bojową, jak i użytkową. Ze względu na bezkontekstowy charakter znaleziska niemożliwe jest ustalenie węższego przedziału chronologicznego, jednak kształt narzędzia i przedstawiona wyżej klasyfikacja pozwalają przyjąć, że takie topory pojawiły się w 2. połowie III tysiąclecia p.n.e.⁷

Zabytek został znaleziony w obrębie lub na obrzeżach stanowiska Błaskowizna 2, zwanego *Francuskie mogiłki* (AZP 14-83/18), gdzie znajduje się domniemane cmentarzysko kurhanowe. Niestety chronologia tego stanowiska pozostaje nieokreślona – badania z lat 1971 i 1983 nie ujawniły żadnych materiałów zabytkowych⁸. Zdaniem Jerzego Brzozowskiego, dyrektora Muzeum Okręgowego w Suwałkach, stanowisko to w ogóle nie musi mieć charakteru pradziejowego, bowiem na obszarze Suwalszczyzny podobne skupiska głazów są albo po-

zostałościami po kurhanach z V–VI wieku n.e., albo nowożytnymi zrzutowiskami kamieni polnych⁹. Ze względu na lokalizację w obniżeniu terenu, tuż nad brzegiem jeziora, wątpliwa jest interpretacja tego stanowiska jako pozostałości po kurhanach. Interesujący nas topór należy zatem interpretować jako znalezisko luźne – kwestią nierozstrzygniętą pozostaje, czy pochodzi on pierwotnie z obszaru siedliska Błaskowizna 33, czy też z któregoś z okolicznych pól, a na obszar siedliska dostał się wraz ze zbieranymi kamieniami, które mogły być używane przy budowie domu. Na obecnym etapie rozpoznania archeologicznego tej części Suwalszczyzny trudno wskazać jakiegokolwiek pobliskiego skupiska osadniczego, z którym można by wiązać znalezisko kamiennego topora. Wspomnieć można jedynie, że w latach 60. XX wieku w pobliżu Błaskowizny znaleziono siekiere brązową (AZP 14-83/19), jednak znacznie młodszą, bo datowaną na okres od V okresu epoki brązu po Ha C¹⁰. Na pobliskim stanowisku Błaskowizna 5 (AZP 14-83/21) oprócz kurhanu kultury sudowskiej z późnego okresu wpływów rzymskich znaleziono również bliżej nieokreślony „wiór”, datowany ogólnie na epokę kamienia. Topór kamienny, lecz odmienny od opisywanego w formie i obrysie bocznym, odkryto w Białymstoku, na ul. Piastowskiej¹¹. Ponadto niezbyt liczne ślady osadnictwa społeczności sznurowych zarejestrowano w Jeronikach pod Białymstokiem¹².

⁵ P. WŁODARCZAK 2006, 33, 244, tabl. XXII:C.

⁶ J. LIBERA, J. SOBIERAJ 2016, 442.

⁷ J. LIBERA, J. SOBIERAJ 2016, 444–446.

⁸ Dane z karty AZP i sprawozdań w WUOZ w Białymstoku oraz Muzeum Podlaskim w Białymstoku.

⁹ Konsultacje z marca 2024 roku.

¹⁰ D. JASKANIS 1976, 471–472.

¹¹ M. KARCZEWSKA ET ALII 2015, 24–25, ryc. 10.

¹² A. WAWRUSIEWICZ 2010.

Ryc. 2. Topórek kamienny z Błaskowizny, pow. suwalski. Fot.: P. Prejs

Fig. 2. Stone axe from Błaskowizna, Suwałki County. Photo: P. Prejs

Ślady społeczności kultury ceramiki sznurowej¹³ na terenach północno-wschodniej Polski odnotowali tacy badacze, zajmujący się neolitem i epoką brązu, jak Jerzy Okulicz, Jan Dąbrowski czy Jarosław Sobieraj i Mirosław Hoffmann¹⁴. Witold Hensel wyznaczał okres chronologiczny tej jednostki na tym terenie na I i początki II okresu epoki brązu¹⁵. Jerzy Głosik, ze względu na peryferyjne położenie tych obszarów oraz pewne zapóźnienie następujących zmian względem Polski centralnej i południowej, postulował aby I okres epoki brązu wciąż określać tutaj jako III okres neolitu¹⁶. Niewątpliwie społeczności epineolityczne w powiązaniu z kulturą ceramiki sznurowej tworzyły główny kierunek zmian u zarania formowania się epoki brązu na obszarach pomiędzy Wisłą a Niemnem, wciąż jednak pozostaje on słabo rozpoznany¹⁷. Nowe światło na formowanie się nowego społeczeństwa na przełomie neolitu i epoki brązu rzucają badania Dariusza Manasterskiego. Twierdzi on, że rozwój kultur wczesnobrązowych na terenach północno-wschodniej Polski następował w ścisłym powiązaniu z miejscowymi społecznościami o subneolitycznej tradycji. Proces zasiedlania tych ziem przez ludność ceramiki sznurowej ogólnego nurtu spowodował asymilację z miejscową grupą, co zaowocowało wykształceniem się specyficznego, lokalnego wariantu z silnymi wpływami wschodniej strefy leśnej. Według większości bada-

czy krąg kultur ceramiki sznurowej przeżywał się w początkowym okresie epoki brązu, a więc w interesującym nas odcinku chronologicznym¹⁸. Cechy formalne toporów kamiennych, czyli ich forma identyfikowana z obrysu w poziomie i rzutów bocznych, zasadniczo umożliwiają wyznaczenie chronologii względnej oraz powiązanie ich z określoną jednostką kulturową, zwykle z kulturą ceramiki sznurowej. Kształt narzędzia i przytoczona powyżej klasyfikacja łączy opisywany zabytek z finalnym okresem funkcjonowania kultury ceramiki sznurowej (czyli początek II tysiąclecia p.n.e.), zaś topory o zbliżonych formach pojawiły się w 2. połowie III tysiąclecia p.n.e. i pozostawały w użyciu przez całą epokę brązu¹⁹.

*Dr hab. Bogucki Mateusz prof. IAE PAN
Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk
ul. Długa 24/26*

*PL 00-950 Warszawa
m.bogucki@iaepan.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0001-8810-8785>*

*Jakub Pawlak
Fundacja, Baltic Archaeology Divers*

*ul. Biedronki 68
PL 02-959 Warszawa
jakub.pawlak@yahoo.com
<https://orcid.org/0009-0001-7289-2373>*

¹³ A. KEMPISTY 1989, 262–264.

¹⁴ J. OKULICZ 1973, 105; J. DĄBROWSKI 1997, 90; J. SOBIERAJ, M.J. HOFFMANN 2019, 17–18.

¹⁵ Zob. J. SOBIERAJ, M.J. HOFFMANN 2019, 17.

¹⁶ J. GŁOSIK 1971, 26–27.

¹⁷ J. DĄBROWSKI 1997, 90.

Received: 10.04.2024 / Revised: 3.06.2024 / Accepted: 2.10.2024

¹⁸ D. MANASTERSKI 2009, 14–15.

¹⁹ M. KARCZEWSKA, M. KARCZEWSKI, J. SOBIERAJ 2006, 219.

Artefakt																			
Topór																			
Dane lokalizacyjne																			
Miejscowość		Powiat		Województwo		Nazwa lok.		Nr stan. AZP		Nr obiektu									
Błaskowizna		Suwałki		podlaskie		Błaskowizna		14-83/18		---									
Morfometria – dane maksymalne (mm)					Waga (g)		Surowiec			Patyna									
dł.		szer.		grubość/wys.		roz. otworu		209		krzemień		kamień		---					
105		60		32		24				---		×							
autor analizy: Mateusz Bogucki, Jakub Pawlak																			
Technika wykonania																			
rdzeniowa		wiórowo-bifacjalna		piktaż		wiercenie		fasetowanie		kanelurowanie		szlifowanie		gładzenie		polerowanie			
---		---		---		×		---		---		×		×		---			
Wtórna obróbka				Makroślady				Traseologia				Inne dane							
naprawy		przeróbki		cz. pracująca		cz. oprawy		ślady użytkowania na ostrzu i przy ostrzu oraz na obuchu				podtyp 1D, odmiana pięcioboczna, krępy (wg J. Libera, J. Sobieraj 2016)							
asymetria ostrza – zmiana pierwotnego kąta może świadczyć o naprawie i przeróbce uszkodzonego wierzchołka okazu		---		uszkodzenie dolnej części ostrza, odłupany fragm.		---													
*autor analizy: Katarzyna Kerneder-Gubała																			
Sposób pozyskania								Miejsce zalegania											
znalezisko luźne		badania						grób		jama osadowa		„warstwa”		znalezisko gromadne		inne			
×		powierzchniowe		wykopaliskowe		nadzory konserwatorskie		---		---		---		---		---			
		dawne		AZP		---												---	
		---		---		---												---	
Miejsce zdeponowania										Nr inwentarzowy									
muzeum		uniwersytet		izba pamięci		szkoła		zbiory prywatne		inne		MS/A/DEP/43							
Muzeum Okręgowe w Suwałkach		---		---		---		---		---									
Literatura źródłowa								krąg kulturowy/kultura/grupa/faza											
J. Libera, J. Sobieraj 2016								kultura ceramiki sznurowej (?)											
Imię i nazwisko (na prawach artykułu); afiliacja, e-mail																			
Mateusz Bogucki, Jakub Pawlak																			
Uwagi																			
Topór został znaleziony na terenie gospodarstwa Błaskowizna 33, ok. 2000–2005 r., podczas budowy bądź remontu domu																			

Tab. 1. Kwestionariusz bezpośredniego opisu zabytku
4 Table 1. Questionnaire for the direct description of the object

BIBLIOGRAFIA

- DĄBROWSKI J. 1997: *Epoka brązu w północno-wschodniej Polsce*, Białystok [Białostockie Towarzystwo Naukowe / IAE PAN].
- GŁOSIK J. 1971: *Problematyka neolitu Polski północno-wschodniej*, RB X, 9–34.
- JASKANIS D. 1976: *Siekiera brązowa z Błaskowizny, gm. Jeleniewo woj. suwalskie*, RB XII, 471–472.
- KARCZEWSKA M. ET ALII 2015: M. Karczevska, M. Karczewski, H. Karwowska, K. Rusin, U. Stankiewicz, A. Wawrusiewicz, *Archeologia Białegostoku*, Białystok [Ośrodek Badań Europy Środkowo-Wschodniej].
- KARCZEWSKA M., KARCZEWSKI M., SOBIERAJ J. 2006: *Topory, siekiery oraz motyki wykonane z kamienia i poroża z obszaru dawnego Kreis Lötzen (pow. giżyckiego)*, [w:] A.Z. Bokiniec, J. Sobieraj (red.), *Na przełomie epok – na rubieży światów*, Pruthenia Antiqua II, 215–241.
- KEMPISTY A. 1989: *Kultura ceramiki sznurowej*, [w:] J. Kmieciński (red.), *Pradzieje ziem polskich, Tom I: Od paleolitu do środkowego okresu lateńskiego, Część I: Epoka kamienia*, Warszawa [PWN], 262–300.
- KOŚKO A. ET ALII 2011: A. Kośko, J. Libera, W. Kłoczko, M. Krywalcewicz, *Atlas insygniów litycznych. Koncepcja projektu ewidencji kamiennych i krzemiennych przedmiotów prestiżowych na obszarze bałtycko-pontyjskiego międzymorza*, [w:] U. Stankiewicz, A. Wawrusiewicz (red.), *Na rubieży kultur. Badania nad okresem neolitu i wczesną epoką brązu*, Białystok [Muzeum Podlaskie w Białymstoku], 393–399.
- LIBERA J., SOBIERAJ J. 2016: *Topory kamienne jako identyfikatory kultury ceramiki sznurowej w środkowej i północnej części Lubelszczyzny*, [w:] P. Jarosz, J. Libera, P. Włodarczak (red.), *Schyłek neolitu na Wyżynie Lubelskiej*, Kraków [IAE PAN], 411–454.
- MANASTERSKI D. 2009: *Pojezierze Mazurskie u schyłku neolitu i na początku epoki brązu w świetle zespołów typu Ząbie-Szestno*, Warszawa [IA UW].
- OKULICZ J. 1973: *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.*, Wrocław [Ossolineum].
- SOBIERAJ J., HOFFMANN M.J. 2019: *Stan i perspektywy badań / Status and perspectives of research*, [w:] J. Sobieraj (red.) *Początki epoki brązu na Warmii i Mazurach w świetle analiz specjalistycznych / The origins of the Bronze Age in Warmia and Masuria revealed by scientific analyses*, Olsztyn [Muzeum Warmii i Mazur], 11–31.
- WAWRUSIEWICZ A. 2010: *Ceramika kultury ceramiki sznurowej ze stanowiska 2 w Jeronikach, pow. Białostocki, woj. podlaskie*, „Podlaskie Zeszyty Archeologiczne” 6, 19–35.
- WŁODARCZAK P. 2006: *Kultura ceramiki sznurowej na Wyżynie Małopolskiej*, Kraków [IAE PAN].

A STONE BATTLE-AXE FROM BŁASKOWIZNA BY LAKE HAŃCZA, SUWAŁKI COUNTY, PODLASKIE VOIVODESHIP

SUMMARY

In December 2021, a stone axe was found on the sill of a basement window in the premises of the ‘Siedlisko Błaskowizna’ agro-tourism farm in the village of Błaskowizna, No. 33, Suwałki County, Podlaskie Voivodship (Fig. 1). The axe had been found on the farm several years earlier during the construction or renovation of a house.

The stone object has an unformed pentagonal shape, slightly asymmetrical in its horizontal outline and combined with a fading arch shape in its lateral projection. It has a hole, probably drilled on both sides, in the middle part between the blade and the head (Fig. 2, Table 1). According to P. Włodarczak, the axe from Błaskowizna belongs to type C, while according to the systematics of J. Libera and J. Sobieraj, it belongs to subtype 1D – a group of ‘atypical’ axes with ‘boat-shaped’ forms.

Such axes had both a fighting and an utilitarian function in Late Neolithic communities from of the Corded Ware Culture and are among the artefacts distinctive for this culture. Due to the lack of an original context, it is impossible to establish a narrower chronological range of this axe, but such objects were used primarily in the 1st half of the 3rd and early 2nd millennium BCE.

Translation: Jacek Andrzejowski